

Büky László

Kelemen Zoltán: Történelmi emlékezet és mitikus történet Krúdy Gyula műveiben

Krúdy, aki a XX. században az első világháború utáni művészvilág egyik legnépszerűbb és csaknem rajongásig szeretett alakja volt, nemcsak különös viselkedésével (tartózkodó ember volt, ám hódító és gáláns kalandok is fűződtek a nevéhez), hanem irodalmi műveinek egyéni tárgykörével és légkörével, írói beszédművészetének egyéni vonásaival is különbözött kortársaitól. A halála óta eltelt bő hét évtized nem fakította el az utolsó (befejezetlen) regényében a látomásos-szürreális stílus-formálási módozathoz eljutó íróművészt. Krúdy mintegy hatvan regényt írt, csaknem háromezer novellát és egyebet is. A kommunista időszak kulturális viszonyai között ezeknek egy részét az életműkiadásból ki kellett hagyni, s csak az utóbbi években jelentek meg a Balassi Kiadónál. Kelemen Zoltán Krúdy Gyula történelmi tárgyú regényeinek, novelláinak és újságcikkeinek vizsgálatára vállalkozott abból a szempontból, hogy megállapítsa, milyen történelmi alapnézetekből, milyen hagyományokhoz kapcsolódva hozta ezeket létre az író. A nagy terjedelmű életműből Kelemen jelen könyve tárgyának a történelmi tárgyú regényekre való szűkítése ésszerű eljárás.

Kelemen Zoltán tanulmánykötete hét fejezetre oszlik. Az ígéretes irodalomtörténeti pálya első szakaszában lévő szerző új tanulmánykötetének bevezetőjében elmondja, hogy Közép-Európa térségében a szellemi kaland különös fontosságot kaphat. E szellemi kaland az irodalmi alkotás befejező folyamatának végső részében, az olvasásban valósul meg. Az olvasó a műveket mint különféle jeleket olvassa össze, foglalja egybe, vagyis bizonyos nyomozást végez: az irodalomban lévő jelenségeknek számos szempontból való (esztétikai, történeti, tudománytörténeti és így tovább) megvizsgálását.

Krúdy a családtörténetet összeforrasztja a nemzet történetével, a meséket, mítoszokat, regéket, a nemzet-tudatot alapító és erősítő történeteket a pletykákkal, híresztelésekkel, ezáltal hoz létre egy erősen mitikus magántörténelmet. Nos, ez utóbbit kívánja Kelemen Zoltán tanulmányozni. Főként azokat a Krúdy-műveket vizsgálja, amelyekkel az eddigi Krúdy-kutatás kevésbé foglalkozott. Részletesen elemzi az 1920 és 1930 között keletkezett „Királyregények” vagy „Három király” címeken ismeretes négy regényt (Árnyékkirály, Mohács, Feslett király, Az első Habsburg), A magyar jakobinusok (1910), A templárius (1925), A Magyar Köztársaság Almanachja

(1988-ban jelent meg!) és a Kossuth fia című munkát (amely 1976-ban jelent meg).

Kelemen az Árnyékkirály című szöveget nemcsak a három regényt tetralógiává bővítő darabként, hanem a mítoszalakítás szempontja miatt is vizsgálja. Úgy látja ugyanis, hogy a regénykompozíció „a magyarság és a magyar föld, az ország és a nemzet mítoszákat teremt meg. A mítosz főalakja, a regények főszereplője, Habsburg Mária, aki ezúttal nem annyira a Habsburg királyleány, mint inkább a magyar Nagyboldogasszony (Szűz Mária) kultusz megtestesítője, a félig pogány, félig keresztény magyar mítosz központi alakja” (9). Trianon után Krúdy magánmítosza szerint az élő személyként felfogott nemzetet szétszaggatták, s ezért a magyar hatalmi körök a felelősek, s ezzel együtt az író a több mint négy évszázadig gyűlölt-megtűrt-szeretett Habsburg uralkodóház mítoszákat bontja le. A Habsburg-ház uralkodásából Krúdy szerint a szakralitás hiányzott, hatalmi impotenciájuk következtében Claudio Magris is – aki már évtizedekkel ezelőtt foglalkozott a Habsburg mítoszzal Salzburgban megjelent könyvében – a hivatalnokmítosz és a kedélyes kispolgár mítoszáinak ötvözetét látja a Habsburg-házban. Újságcikkeket, riportokat, karcokat tekint át a tanulmányíró, amelyekben Krúdy, aki szemtanúja volt I. Ferenc József temetésének, IV. Károly koronázásának, minderről szót ejt. Foglalkozik Kelemen Zoltán a történelmi regény problematikájával; a szépirodalom és a történelem (tudomány) kapcsolataival, érdekli a nemzettudat és vele összefonódó önazonosság-tudat problematikája. Ferenc Józseffel voltaképpen a XIX. század múlt el s az a Magyarország is, amely e századé volt. A patriarchális szellemű monarchia kisserűsége a császár, illetőleg az uralkodóház mindennapjainak rajzában tárul föl (78). – A császár öregedését ironikusan ábrázolja egyik novellájában Krúdy: a császár fején a katonasapka egyre nagyobb lesz, ahogy alatta a császár egyre jobban összemegy, míg végül egy gyermekkoporsónál nagyobb ládából fogadja az utolsó katonai tiszteletadást az István-dómban. Általában Krúdy úgy ír a dinasztíáról, mint egy élő szervezetről, amely századokon át kísérte a magyar történelmet (134).

A magyar Mária-kultusz Krúdy műveiben kiemelkedő fontossággal van jelen. Már az író szellemi fejlődésére nagy hatással lévő művelt nagyanyjának, Máriának neve is inspiratív e tekintetben. S az főként a nemzeti hgyo-

mány, mely szerint Szent István annak idején, miután az ifjú Imre herceg meghalt, följárította az országot az istenszülő Szűzanyának, bár egyes vélemények szerint Szent Péternek ajánlotta, amint erre később ki is tér Kelemen Zoltán (199). A Mária-tisztelet a gyakran leírt búcsújárások, kegyes zarándoklatok kapcsán mutatkozik meg Kelemen véleménye szerint a Krúdy-művekben, továbbá abban, hogy a magyar lányokat, asszonyokat az író több művében is Szűz Mária lányainak tekinti. Kelemen az N. N., a Napraforgó és egyes Szindbád-novellákat elemez e szempontból. Habsburg Mária és Jagelló Lajos között hasonló a viszony a Mohács című regény témáját újragondoló egyik novellában (Váci utcai hölgytisztelet): „Mária, mintha te volnál az apám, az anyám, az országom. Az oldaladon, ahol a szíved ver: ott van Buda [...]” (152). A kötet egyik tanulmánya – Ki volt Mária? – fel is dolgozza ezt a kérdéskört.

A Falánkság és anarchia című fejezetben írja meg a szerző, hogy a hataloméhség fogalma Krúdynál együtt jár a testi falánksággal. A Festett király című műben „már nyoma sincs a Jagellók ínycsokorainak, a vadászatokot követő reneszánsz mértékű lakomáknak. Mindenki ott és annyit zabál, amennyit és ahol tud. Szapolyai a számára készült ízletes bográcsgulyás elfogyasztása után még arra a hitvány – és valószínűleg beteg – disznóhúsról is ráveti magát, amelyet a szőlőszüretelőknél készítenek. Az országban nincs többé életrend, tehát ételrend sincs” (187). Az Árnyékkirály című regényben Dobzse László, a király a magyar arisztokráciát úgy szidalmazza, hogy a túlzásba vitt étkezés hasonlatait alkalmazza rájuk. A nemzet egészsége és az egyén egészsége ilyenképpen összefügg az írónál. A szerző érdekes kitérője annak

taglalása, hogy a legendásan nagyevő és étlapböngésző hírében álló Krúdy egyik lányának feljegyzése szerint nagyon keveset evett, s az ételek nyújtotta örömeiket meséléssel idézgeti, „beavatja olvasóját a bécsi csonthús, fácánmadár vagy meleg tepertő ízének, zamatának finomságaiba, s az ízekkel felbukkanó, régen volt emlékekbe, szétfoslott hangulatokba” – tegyük hozzá: hasonlóképp áll a dolog Proust híres, teába mártogatott madeleine süteményének efféle hatásával. Ugyanakkor Magyarország népe – mint a Mária királyné Pozsonyban című novellában Mária asztalánál a nemesek – evésbe és a hajdani boldog étkezések emlékeibe menekülnek Trianon után, s mintha az evés rítusával megidézhetnék a tovatűnt Magyarországot (196).

A sokat író Krúdy egyik gyengébben sikerült művével, A magyar jakobinusokkal foglalkozó részben Kelemen Zoltán elmondja, hogy Krúdy ugyan e regényét is történelmi kutatással alapozta meg, pontatlanságai ellenére is történelmi regénynek tartandó (224), s olyan, amelyben Krúdy „konkrét időben és térben felbukkanó történelmi víziót ír meg” (226).

A fenti vázlatos bemutatás nem csupán a terjedelmi korlátoknak a következménye, hanem Kelemen Zoltán könyve bőséges anyagának is, hiszen a Krúdy-irodalomban eddig nem részletezett számos kérdést érint, amelyeket a kutatás még bizonyára górcső alá vesz további megtekintésre, amely megtekintés révén mindenképpen gazdagodik a Krúdy-olvasók tábora is, a magyar irodalomtudomány is.

*(Irodalomtudományi Füzetek, 155 sz.,
Argumentum Kiadó, 2005)*